

Баяндама

COM/EC/REP/002/FINAL
Бейресми аударма

ЖАЛПЫҒА ҚОЛЖЕТІМДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМУ: ТҮРКПА МҮШЕ ЕЛДЕРІНІҢ ҒЫЛЫМИ ЖӘНЕ БИЗНЕС ӘЛЕМІ АРАСЫНДАҒЫ КӨПЖАҚТЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

I. КІРІСПЕ

XXI ғасырдың жаңа технологиялары (жаңа өнертабыстар) тұтастай алғанда салалар бойынша әлемдік экономиканың өсуіне ықпал етеді. Көптеген елдер экономикасы мықты елдерді қоспағанда, жаңа технологияларды әзірлеу және енгізу бойынша жеткілікті түрде жұмыс істейтінің айту әлі ерте.

Әрине, мұндай жағдай қаржылық мәселелерден бастап бірқатар факторларды тудырады. Бұл туралы академиялық және бизнес-қоғамдастық арасындағы жан-жақты ынтымақтастық тиісті деңгейде болмағаның дәлелдейді. Егер әлемдік тәжірибеде ғалымдар жаңа технологияларды ойлап тапса, онда мемлекет пен жеке кәсіпкерлер оларды (жаңа технологияларды) арнайы тапсырыс бойынша сатып алып, өндірісте пайдаланады.

Мемлекет, ғылым және кәсіпкерлік ұлттық инновациялық жүйенің (ҰИЖ) негізгі қатысушылары болып табылады. Тиісінше, жаңа технологиялар үдерісінде бір ғана емес, олардың арасындағы әртүрлі ағындар, материалдық ресурстар, қаржылық операциялар, ресми есептер, формальды және формальды емес білім және кешенді ақпараттық өзара іс-қимыл жүйесін ұсынатын идеялар маңызды рөл атқарады. Жеке фирмалардың, зерттеу ұйымдары мен үкіметтің өзара іс-қимылының нәтижесінде үш тармақ қалыптаса.

Соңғы уақытта әлеуметтік даму, жаңа форматтағы өнім өндірісі жеке кәсіпкерлердің жаңа технологияларға деген қызығушылығын арттырды. Бұл жағдай ғылыми және кәсіпкерлік саламен ынтымақтастықта үкімет бастамашылық жасаған жаңа технологияларды құруға және енгізуге ықпал етті.

Біріккен Ұлттар Ұйымының даму бағдарламасы (БҰҰДБ) әлемдік тұрақты дамуда маңызды рөл атқарады. Барлық басқа елдердегідей, бұл бағдарлама ТҮРКПА қатысушы елдерде де жұмыс істейді. «Идеялардан кәсіпкерлікке дейін» жобасы стартап-қозғалыстар мен жастар бизнес-идеяларын қолдауға, инновациялар мен жаңа технологияларды енгізуге бағытталған.

Түркі тілдес елдердің парламенттік ассамблеясы (ТҮРКПА) жаңа технологияларды дамыту және қатысушы елдер арасындағы ғылыми және кәсіпкерлік байланыстарды нығайту үшін тиісті шаралар қабылдау қажеттігін атап өтті.

Бұл платформа қатысушыларының басым құқықтары ортақ технологияларды дамыту, ТҮРКПА қатысушы елдердегі ғылыми және бизнес-қоғамдастықтар арасында байланыстар орнату болып табылады. Бизнес пайда алғысы келетіндіктен, мемлекет салалардың инновациялық дамуына назар аударуы тиіс, бұл халықаралық нарықта бәсекелестікке ықпал етеді.

II. ТАҚЫРЫП БОЙЫНША БАЯНДАМА: «ЖАЛПЫҒА ҚОЛЖЕТИМДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМУ; ТҮРКПА ҚАТЫСУШЫ ЕЛДЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖӘНЕ БИЗНЕС ӘЛЕМІ АРАСЫНДАҒЫ КӨПЖАҚТЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ»

Жалпы, мемлекеттің дамуы кәсіпкерлікке байланысты, өйткені көптеген әлеуметтік мәселелер оның тиімді жұмысының арқасында шешіледі. Ғылыми-техникалық сала маңызды ғана емес, басым сала болып табылады. Экономиканың трансформациялық құрылымдары туралы айтатын болсақ, ғылым мен технологиялардың осы саласынан бастау қажет. Бүгінде кез келген елге жанкүйер инженерлер, ғалымдар, талантты, іскер адамдар қажет. Мұндай салалардың мамандары өркениетті бірлесіп дамытуға және әлемді өзгертуге қабілетті екеніне күмән жоқ.

Ғылыми зерттеулерге мемлекеттік инвестицияларды тарту кәсіпкерлік саласындағы инвестициялардың мерзімі мен өтелуінен ерекшеленеді.

Бизнестің тұрақты даму мәселелерін шешуге немесе ұзақ мерзімді келешекте жеткіліксіз кредит сыйымдылығына салым салуға мүмкіндігі немесе тілегі жоқ. Бұл факт ғылымның дамуына кедергі келтіреді. Әрине, импульс немесе шапшаңдатқыш қажет.

Егер осы аспектіде халықаралық тәжірибеге қарайтын болсақ, дамыған елдерде технологиялардың дамуы жеке секторда жүріп жатқаның байқауға болады. Мұнда мемлекет ғылым мен технологиялар үшін қажетті жағдайларды қамтамасыз етуде іргелі рөл атқарады. Алдымен ғылым, содан кейін өндіріс құрылады. Бұл ретте мемлекет кадрларды даярлау жөніндегі кәсіпкерлік функцияларын қамтамасыз ете отырып, жоғары білікті, перспективалы интегратор мен кадрлық жолсеріктің рөлін атқарады.

Осыған байланысты мемлекеттің бірінші кезектегі міндеті жеке өзін-өзі жүзеге асыру үшін жағдай жасау болып табылатының атап өткім келеді. Өйткені сіз елдің ғылыми-техникалық әлеуетін тиімді енгізу және одан әрі дамыту үшін барлық қажетті жағдайлар болған жағдайда ғана дамудағы сенімді қадам жасай аласыз.

Жалпы, ТҮРКПА қатысушы елдерде жалпы технологияларды дамытуда ғылым мен бизнесті біріктіру үшін үздік кадрларды шоғырландыру қажет. Жас ұрпақ Отан Батырлары-ғалымдар, зерттеушілер мен жетекші бизнесмендер сияқты идеологияны қалай құру керектігін білуі тиіс. Әлбетте, жастар болашақта ынталандырса, біз мақсаттарымызға қол жеткізе аламыз. Бұл жағдайларда мемлекеттің адам әлеуеті интегралдаушының функцияларын орындауы өте маңызды. Парламенттік ассамблея сияқты осының арқасында біз көптеген міндеттер мен мақсаттарға бетпе-бет келдік.

ӘЗІРБАЙЖАН

Әзірбайжанның қазіргі заманғы инновациялық үдерістерге кірігуінің негізгі міндеттері, соңғы жылдары инновациялық экономикаға көшуді қамтамасыз ететін шараларды іске асыру және жылжыту елдің маңызды стратегиялық бағдарламалары мен құжаттарында нысаналы бағыттар ретінде айқындалған.

Осыған байланысты «Әзірбайжан 2020» даму тұжырымдамасында: Болашаққа көзқарас», атты ғылыми-практикалық конференция, зияткерлік қызмет нәтижелерін жылжыту, инновациялар мен креативтікке инвестициялар үшін қолайлы жағдайлар жасау және негізгі стратегиялық желі ретінде алдыңғы жоспарға ұсынылған зияткерлік қызметке негізделген креативті экономиканың тұрақты дамуына бірлескен қызметті бағыттау. Сонымен қатар,

инновациялық қызметке инвестицияларға жәрдемдесу, түрлі салаларда ғылыми жетістіктер мен инновацияларды қолдану Әзірбайжан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 1138 Жарлығымен бекітілген «Ұлттық экономика және экономиканың негізгі салалары үшін стратегиялық жол карталарында» басым міндеттердің бірі болып табылады. Осы саладағы күн тәртібінің басымдықтарына қол жеткізу, жоғары қосылған құн құратын инновациялар мен салаларды көтермелеу, сондай-ақ жоғарыда аталған даму тұжырымдамасы мен стратегиялық жол карталарын іске асыруды қолдау үшін Әзірбайжан Республикасы экономика министрлігінің және БҰҰ Әзірбайжандағы өкілдігінің табысты бірлескен ынтымақтастығы нәтижесінде екі «Республикалық инновациялар байқауы» өткізілді. Бұл конкурстар Әзірбайжанда инновация саласында өткізілетін жалпы мемлекеттік маңызы бар бірінші іс-шаралар болып саналады.

Бірінші, екінші және үшінші орын алған жеңімпаздар ақшалай сыйлықтарға ие болды, ал іріктелген жобалар Әзірбайжандағы БҰҰ өкілдігінің екі арнайы марапаттарымен және Әзірбайжан Республикасы Президенті жанындағы Мемлекеттік қызмет және әлеуметтік инновациялар агенттігінің марапаттауларымен марапатталды. Ұсынылған жобалар экономикалық, әлеуметтік және экологиялық салаларды қамтыды. Аталған конкурстар шеңберінде жеңімпаз болған жобаларды іске асыру үшін тиісті шаралар қабылданады. Осыған ұқсас конкурстарды тұрақты негізде өткізу жоспарлануда.

Инновациялық дамуды қолдау үшін зерттеулер мен жоспарлау жүргізіледі (стартаптармен байланысты қызметті қоса алғанда). Қазіргі уақытта қазіргі заманғы инновацияларды пайдалана отырып, шағын және орта кәсіпорындарды дамыту жөніндегі Агенттік (ШОК) ШОК Тізілімі, бизнес навигатор және ішкі CRM-жүйе арқылы кәсіпкерлерді мемлекеттік органдармен және басқа да кәсіпкерлермен байланыстыратын Е-ШОК портал-жобасын құру мақсатында «G2B» (үкімет-бизнес), «B2B» (бизнес-бизнес) қызметтерін ұсыну бойынша жұмыс жүргізуде.

Ағымдағы жылы Агенттік стартап сертификатын ұсыну тәртібін және бағалау өлшемдерін, сондай-ақ жаңа бизнес-идеялар мен инновациялық кәсіпкерлікті қолдаудағы аса маңызды жобалардың бірі болып табылатын салық министрлігі мен Агенттікпен бірлесіп стартап сертификатын алатын ШОК субъектілеріне салық жеңілдіктерін беру тәртібін енгізуді жоспарлап отыр.

«Инновациялық қызмет туралы» және «Венчурлік қызмет» заң жобалары, «Инновациялық қызметті дамытудың 2019-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының» жобасы және «Өнеркәсіптің әртүрлі салаларында экономикалық өндіріс әдістерін қолдану тұжырымдамасының» жобасы Әзірбайжан Республикасы Президенті Әкімшілігінің қарауына әзірленді және ұсынылды (2019 жылғы 7 қаңтардағы № İN-X/O-171/2019, 2019 жылғы 9 қаңтардағы № İN-X/O-309/2019 және 2019 жылғы 16 қаңтардағы №

İN-X/O-583/2019 хаттары). Өзiрбайжан Республикасының министрлер кабинетiне «Еңбек өнiмдiлiгiн арттыруға және кластерлердi дамытуға бағытталған инновациялық қызмет субъектiлерiне мемлекеттiк қолдау көрсету ережелерi» жобасы ұсынылды (2018 жылғы 20 желтоқсандағы № İN-X/O-15355/2018 хат).

Өнеркәсiпте инновациялық технологияларды қолдануды қолдау мақсатында экономикалық реформалар ғылыми-зерттеу институты мен салық министрлiгiнiң Оқу орталығы, «Сумгаит химия-өнеркәсiптiк паркi» ЖШҚ, «Өзiрбайжан энергетикалық инженерия және консалтинг» ЖШҚ, Өзiрбайжан мемлекеттiк мұнай және өнеркәсiптiк университетi, «Schneider Electric» компаниясы, Баку мемлекеттiк университетi және Өзiрбайжан Республикасының бiлiм институты арасында ынтымақтастық туралы меморандумдарға қол қойылды. Сонымен қатар, бiлiм берудi қолдау, ғылыми-техникалық дамыту, өнеркәсiп саласында мамандандырылған кадрлық ресурстарды қалыптастыру, сондай-ақ өнеркәсiпте инновациялық технологияларды қолдану саласындағы ынтымақтастықты кеңейту мақсатында 2018 жылдың 24 мамырында Өзiрбайжан мемлекеттiк мұнай және өнеркәсiп университетi мен экономика Министрлiгiнiң экономикалық реформалар Ғылыми-зерттеу институты арасында, сондай-ақ 2018 жылдың 20 желтоқсанында Баку инженерлiк университетi мен «Сумгаит химиялық индустриялық паркi» ЖШҚ арасында өзара түсiнiстiк туралы меморандумдарға қол қойылды.

Сонымен қатар, Түрiк ынтымақтастық және үйлестiру агенттiгi (ТIКА) мен Түрiк стандарттар институты өкiлдерiнiң бiрлескен ынтымақтастығы аясында 2019 жылы 14-18 қаңтарда «Сумгаит химия-өнеркәсiптiк паркi» ЖШҚ ISO 9001 және ISO 50001 халықаралық стандарттарын қолдану мақсатында тренингтер ұйымдастырылды.

Кәсiпкерлiктi дамыту қоры қаржыландыратын негiзгi бағыттардың бiрi Өзiрбайжанға басқа елдердiң озық тәжiрибесiн енгiзу, соңғы инновациялық технологияларды қолдану негiзiнде елде қазiргi заманғы өндiрiстiк, қайта өңдеу және инфрақұрылымдық алаңдар құру болып табылады. Осыған байланысты қазiргi заманғы технологиялар саласындағы 474 жобаға жалпы сомасы 3,6 миллиард манатқа 1,5 миллиард жеңiлдiк несиелер манаты берiлдi, бұл 37,4 мың жаңа жұмыс орнын ашуға мүмкiндiк бердi.

Экономика министрлiгi электрондық қызметтердi енгiзу және ақпараттық жүйелер арасында ақпарат алмасуды автоматтандыруды қамтамасыз ету жөнiндегi жұмыстарды жүргiзедi. Қазiргi уақытта Министрлiк 66 электрондық қызмет көрсетедi, оның 61 интерактивтi, ал 5 ақпараттық қызмет болып табылады. Сонымен қатар, 2018 жылдың наурыз айынан бастап Өзiрбайжан Республикасы Президентi жанындағы экономика министрлiгi мен Мемлекеттiк қызмет және әлеуметтiк инновациялар агенттiгi «Лицензиялар мен рұқсаттар» порталын пайдалануға бердi. Кәсiпкерлер портал арқылы 750 астам электрондық лицензия алды.

Жастардың кәсіпкерлік бастамаларын қолдау, бизнес пен жұмысқа орналасу үшін жаңа мүмкіндіктер жасау, жас кәсіпкерлерді мемлекеттік қолдауды күшейту және өңірлерде жастар арасында іскерлік белсенділікті кеңейту үшін экономика Министрлігі 2014 жылы Хачмаздағы Губа-Хачмаз өңірлік даму орталығында және 2017 жылы Евлахдағы Аран өңірлік даму орталығында алғашқы бизнес-инкубаторлар құрылды. Бизнес-инкубатор жастарды бизнес-идеяларды дамытуға және кәсіпкерлік қызметті бастауға ынталандыру мақсатында кезеңдік қолдау шараларын жүзеге асырады. Сонымен қатар, 2017 жылы жоғарыда аталған даму орталықтарында әйелдер үшін бизнес-инкубаторлар құрылды. Ол үшін халықаралық тәжірибе зерделенді, тиісті инфрақұрылым жасалды, нормативтік құжаттар мен бизнес-инкубаторлардың іс-қимыл бағдарламасы әзірленді.

Білім Министрлігінің білім беру жүйесін ақпараттандыру департаменті білім беру жүйесінің барлық деңгейінде АКТ қолдану және бірыңғай білім беру ақпараттық ортасын қалыптастыру мақсатында әрекет етеді. «Әзірбайжан Республикасында білім беруді дамытудың ұлттық стратегиясына» сәйкес бөлім қызметі білім беру мекемелерін акт инфрақұрылымымен қамтамасыз етуді, білім беру жүйесінде басқаруды ақпараттандыруды, электрондық оқыту ресурстарын дайындауды және АКТ қолдану бойынша кадрлық әлеуетті нығайтуды қамтиды.

Елдің түрлі деңгейдегі оқу орындарын бірыңғай желіге біріктіретін және «Әзірбайжан білім беру желісі» деп аталатын ішкі білім беру желісі технологиялық және ғылыми-зияткерлік салаларда кең мүмкіндіктер береді. 2018 жылғы статистикаға сәйкес, Әзірбайжан білім беру жүйесінде тіркелген оқушылар саны елдегі оқушылардың жалпы санының 85% және педагогикалық қызметкерлердің 73% құрайды.

Елімізде білім беру жүйесіндегі ақпарат және ақпараттық өзара іс-қимыл саласындағы материалдық-техникалық база жетілдірілуде, компьютерлік техника және басқа да қажетті сандық жабдықтар ұсынылады. 2013-2018 жылдары бүкіл ел бойынша білім беру мекемелеріне 40 000 астам компьютер, электрондық платалар мен проекторлар, оқу роботтары мен электрондық зертханалық жабдықтар берілді.

Жыл сайын білім министрлігі АКТ саласындағы сауаттылықты арттыру мақсатында білім беру жүйесінің педагогикалық, әкімшілік және басқару персоналы үшін білім беру тренингтерін, тағылымдамалар мен тәлімгерлік практикасын ұйымдастырады. 2013-2018 жылдары бүкіл ел бойынша 20 906 оқытушы білім берудің қазіргі заманғы стратегиясы, білім беруде электрондық ресурстарды пайдалану, білім беруде АКТ қолдану, жобалар негізінде оқыту әдістемесі және басқа да тақырыптар бойынша сауаттылық және тағылымдамадан өтті.

«Электрондық мектеп» жобасы Астана мен өңірлердің бастапқы мектептерінде жүзеге асырылуда. Жобаның мақсаты Әзірбайжанның басқа

оқу орындарында оң нәтижелерді қолдануды қоса алғанда, білім беру жүйесінде АКТ кеңінен және жан-жақты пайдалану болып табылады.

2013 жылдан бастап Әзірбайжан Еуропалық комиссияның бастамасымен «eTwinning» жобасына қатысады. Жобаның негізгі мақсаты-педагогикалық кадрлар арасындағы байланысты арттыру, ынтымақтастық үшін мүмкіндіктер жасау және басқа елдердің әріптестерімен бірлесіп білім беруді дамытуға бағытталған түрлі жобаларды жүзеге асыру. «Erasmus+» бағдарламасы бойынша «eTwinning Plus» жобасы аясында 301 Әзірбайжан мектептерінен 803 мұғалім қатысқан 865 жоба іске асырылды. 2018 жылы 145 жоба ұлттық сапа белгілерін алды.

Сонымен қатар, «Әзірбайжан Республикасында ақпараттық қоғамды дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған Ұлттық стратегиясын іске асыру жөніндегі мемлекеттік бағдарламаның» 5.5.2 бабына сәйкес жоғары оқу орындарында АКТ саласында жұмыс істейтін танымал шетелдік және жергілікті компаниялардың көптеген оқу-эксперименттік зертханаларын құру үшін тиісті шаралар қабылданады. Білім министрлігі АКТ саласындағы студенттердің білімі мен дағдыларын бағалау саласындағы танымал компаниялар академияларының тәжірибесін зерделеді. Жоғары оқу орындарында Microsoft Imagine Academy, Huawei ақпараттық-желілік академиясы және Cisco Желілік академиясы сияқты компаниялардың эксперименттік зертханаларын құру бойынша тиісті жұмыстар жүргізілді.

2019 жылы 5 наурызда Білім министрлігі, Bakcell және AzEduNet арасындағы ынтымақтастық туралы хаттамаға қол қою рәсімі өтті. Хаттамаға қол қою мақсаты Әзірбайжан білім беру желісі арқылы ғаламторға және желілік қызметтерге жалпы алғанда 60 оқушыға дейін оқитын және шалғай ауылдарда орналасқан 700 оқу орнына қол жеткізу болып табылады. Ынтымақтастық шеңберінде әрбір оқу орны Bakcell үш жыл бойы әкімшілік және басқару мақсаттары үшін ай сайынғы тегін ғаламтор-трафик мен мобильді ғаламтор модемін және Әзірбайжан білім беру желісінің операторы болып табылатын «AzEduNet» ұсынатын желілік ресурстар мен техникалық қолдауға шексіз қолжетімділікті алатын болады. Сондай-ақ тараптар білім беру саласындағы Bakcell корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік жобалары шеңберінде ынтымақтастық жөніндегі бірлескен күш-жігерді нығайтуды жалғастыратын болады.

ҚАЗАҚСТАН

Қазақстан Республикасы кеңес дәуірінің ғылыми мұрасының бірігуі және тәуелсіздік дәуіріндегі отандық ғылыми зерттеулердің дамуы нәтижесінде қалыптасқан қуатты ғылыми-техникалық әлеуетке ие. КСРО өмір сүру кезеңінде ғылымның көптеген салаларында ғылыми мектептер құрылды: түсті металлургия, катализ, физика, математика, ғарыштық зерттеулер, тау-кен ісі, химия, биологиялық белсенді заттар, жоғары молекулалық қосылыстар,

адамның, жануарлар мен өсімдіктердің биохимиясы мен физиологиясы, география және ботаника. Қоғамдық ғылымдар табысты дамыды. Қазақстандық ғалымдардың көптеген жұмыстары әлемдік деңгейде мойындалды, соның ішінде геология, түсті металлургия, химия және басқа да ғылым салалары. Бірақ қазіргі заман шындығы инновациялық технологиялар саласындағы ғылым мен кәсіпкерліктің өзара байланысы сияқты басқа да тәсілдерді талап етеді. Осыған байланысты, 1991 жылы республиканың тәуелсіздігіне қол жеткізумен Қазақстанның алдында өзінің ғылыми базасын қалыптастыру міндеті тұрды. Осы жолдағы алғашқы қадамдар қазақстандық ғылымның қызметі үшін заңнамалық және ұйымдастырушылық база құру болды. 1992 жылы «Қазақстан Республикасының ғылым және мемлекеттік ғылыми-техникалық саясаты туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды және Қазақстан Республикасының ғылым және жаңа технологиялар министрлігі құрылды. 1992-1993 жылдары Егемен Қазақстанның ғылыми-техникалық саясатын анықтайтын құрылымдар құрылды: стандарттау, ғылыми кадрларды аттестаттау, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды, сақтауға салынған қолжазбалар мен диссертацияларды мемлекеттік тіркеу, патенттер беру жөнінде. 1993 жылы «Қазақстан Республикасының мемлекеттік ғылыми-техникалық ақпарат жүйесін дамыту» республикалық мақсатты ғылыми-техникалық бағдарламасы қабылданды. Осы жылдар ішінде бірқатар ұлттық зерттеу орталықтары құрылды: радиоэлектроника және байланыс, пайдалы қазбаларды кешенді қайта өңдеу, биотехнология және Ұлттық ядролық орталық саласында.

1996-1999 жылдары ғылыми-техникалық саланы басқаруда Қазақстан Республикасында ғылымның дамуына жетекшілік ететін жауапты атқарушы органды (бұл Қазақстан Республикасының білім және ғылым Министрлігі болды) анықтауға байланысты бірқатар ұйымдастырушылық өзгерістер жүргізілді, сондай-ақ бұрынғы мемлекеттік орнына әлеуметтік мәртебе берілген Қазақстанның Ұлттық Ғылым академиясының реформасы іске асырылды. Сонымен қатар академиялық мекемелерді Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясы жүйесінен шығару және олардың салалық ведомстволарға немесе университеттермен қауымдастықтарға көшу үдерісі басталды. 2001 жылы бір жыл бұрын әзірленген Қазақстан Республикасының ғылыми және ғылыми-техникалық саясатының тұжырымдамасы негізінде ғылым мен техника және ғылыми-техникалық қызмет саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейтін, сондай-ақ ғылыми және ғылыми-техникалық сала субъектілерінің құқықтары мен міндеттерін айқындайтын «Ғылым туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды. Сол жылы Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі инновациялық даму бағдарламасы бекітілді.

2002 жылғы шілдеде «Инновациялық қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды. Мемлекеттік инновациялық саясаттың мақсаты өндірістің әртүрлі салаларында және бәсекеге қабілетті, жоғары технологиялық өнімдерді (жұмыстар мен қызметтерді) басқарудың әлеуметтік аспектісінде басымдықты қамтамасыз ететін теңгерімді өндірістік инфрақұрылым болып табылады. Ғылымды және ғылыми-техникалық саланы басқаруды жетілдірудің жаңа кезеңі 2006 жылы басталды. Негізгі сипаттамасы құрылымдық реформалар ғылым, өткізілген 2006 жылы, болып табылады жаңа жүйесі шешімдер қабылдау идеясы-Қазақстанның Президенті Н. Назарбаев дәріс барысында Еуразия ұлттық университетінде 2006 жылы 26 мамырда айтылды. Бұл жүйенің мәні 2006 жылғы тамызда құрылған үкімет жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссияны елдің премьер-министрі басқарды.

Комиссия ғылыми-техникалық дамудың ұлттық басымдықтарын айқындауға арналған және елдегі ғылым мен техниканың дамуы туралы мемлекет басшысының алдында үш жылда бір рет есеп береді. 2007 жылы Жоғары ғылыми-техникалық комитеттің құрамында Халықаралық сараптамалық кеңес құрылды, оның негізгі міндеті ел бойынша нақты салаларда озық ғылыми зерттеулер жүргізу үшін ғылым мен әлеуетті дамытудың әлемдік үрдістерін талдау болды. Осы талдаудың нәтижелері ұсыныстар мен ұсынымдар түрінде елдің ғылыми-техникалық саясатын түзету үшін жоғары ғылыми-техникалық Комитетке тұрақты түрде ұсынылады. 2006 жылғы шілдеде білім және ғылым Министрлігінің құрылымында құрылған Қазақстан Республикасының ғылым жөніндегі Комитеті зерттеу қызметін, оның ішінде іргелі зерттеулер мен ұлттық маңызы бар бағдарламаларды қаржыландыратын зерттеулердің жалғыз әкімшісі болды. Қазақстан Республикасының ғылым жөніндегі комитеті Жоғары ғылыми-техникалық комитеттің жұмыс органы болып табылады.

2010 жылға қарай салалық министрліктер Қазақстан Республикасының ғылым Комитеті арқылы барлық зерттеу жобаларын қаржыландыруға кезең-кезеңмен көшуді жоспарлап отыр. Мемлекет 100 пайыз қатысатын акционерлік қоғам және Қазақстанның ғылым және Білім Министрлігі жанындағы Ғылыми Қор нысанында құрылған құзырет эксперименттік әзірлемелерді (ЭӨ), сондай-ақ ғылыми-техникалық, қауіпті және бастамашылық жобаларды қаржыландыруды қамтиды. Қордың стратегиялық мақсаты әлеуетті тиімді және конкурстық негізде іріктелген қолданбалы зерттеулер мен әлемдік деңгейдегі эксперименттік әзірлемелерді қолдау болып табылады. Осылайша, Жоғары ғылыми-техникалық комитет мәртебесінің өзгеруі, Қазақстан Республикасының ғылым жөніндегі Комитетін құру және Ғылыми қор құру инновацияларды қолдау мен ынталандырудың институционалдық жағын нығайтты, сондай-ақ

қазақстандық ғалымдарға жаһандық үрдістерге жақсы бағдарлауға және елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін қажетті басымдықтарға шоғырландыруға көмектесті.

Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік қызметті дамыту үшін барлық алғышарттар қарқынды жасалуда, атап айтқанда, меншікті жекешелендіру жөнінде үлкен жұмыс жасалды, оның арқасында кәсіпкерлікті дамыту үшін мықты экономикалық база құрылады, ол жалпы қоғамды білдіреді. Ел кәсіпкерлердің арқасында, ал кәсіпкерлер өз мемлекетінің қолдауының арқасында өсіп келеді. Өңірлерде кәсіпкерліктің жаңа қабатын дамытуды қамтамасыз ететін маңызды міндеттерді шешу Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2010 жылдың 29 қаңтарындағы Жолдауында көрсетілген («Бизнестің жол картасы-2020»),

Қазақстандық бизнес-бұл реформалармен ұштасатын экономика секторы. Ел Президентінің 07.07.1997 ж. «Қазақстан Республикасында шағын кәсіпкерлікті қолдау мен дамытудың басым және аймақтық бағдарламалары туралы» № 3589 Жарлығы қабылданған елде өркениетті бизнес 1997 жылы пайда болды. Содан бері оның басым дамуы мемлекеттік саясаттың ажырамас бөлігі болды, онымен қоғамдағы ірі өзгерістердің көпшілігі байланысты.

Қазіргі уақытта Қазақстанда іске асырылып жатқан экономикалық реформаның басымдықтарының бірі шағын бизнесті қалыптастыру және дамыту болып табылады. Қоғам шағын бизнестің нарықтық тетіктерді қалыптастырудың негізгі шарттарының бірі болып табылатындығын және қазіргі заманғы нарықтық жүйенің ажырамас бөлігі болып табылатындығын көбірек түсінеді. Шағын бизнесті өнеркәсіп секторын әртараптандырумен (бөлумен) ұштастыра отырып дамыту «Қазақстан-2030» стратегиясы негіздерінің бірі болып табылады. Қазақстандағы шағын бизнес нарықтық экономикалық жүйені құрудағы қажетті буын ғана емес, қоғамның әлеуметтік трансформациясының маңызды элементі болып табылады.

Кәсіпкерлік класты құру кез келген нарықтық бағдарланған қоғамның тұрақтылығы үшін қажет. Жеке кәсіпорындарды дамыту әрбір кәсіпкерлік мүмкіндік беруді және барлығы үшін бірдей бастапқы мүмкіндіктер жасауды талап етеді. Қазақстанда нарықтық қатынастардың дамуына байланысты кәсіпкерлік қызмет жағдайдың өсіп келе жатқан белгісіздігі және экономикалық ортаның өзгергіштігі жағдайында жүзеге асырылуы тиіс. Осылайша, күтілетін түпкілікті нәтижені алуда түсініксіз және белгісіздік бар, бұл тәуекелді, сәтсіздік тәуекелін, күтпеген ысыраптарды арттырады (бұл бизнесті дамытудың бастапқы кезеңдеріне тән). Қазақстан монополияны еңсеруге және бәсекелестікті дамытуға бағытталған түбегейлі өзгерістерді талап ететін әлеуметтік бағдарланған нарықтық қоғамды қалыптастыру

бағытын жариялады. Кәсіпкерлік өтпелі кезеңнің нарықтық экономикаға негізгі буындарының бірі бола отырып, ел халқының нарықтағы жүріс-тұрыс дағдыларын қалыптастыруды жеделдетеді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев өзінің Қазақстан халқына кәсіпкерлік туралы жолдауында (2010 жылғы 29 қаңтардағы): «Кәсіпкерлік - жаңа экономиканың қозғаушы күші. Өртараптандырудың ядросы кәсіпкерлік болады. Біз тәуекелдерді өзіне алуға, жаңа нарықтарды игеруге, инновацияларды енгізуге дайын қуатты кәсіпкерлік класты көргіміз келеді. Дәл осы кәсіпкерлер экономиканы жаңғыртудың қозғаушы күші болып табылады. Осыған байланысты Үкіметке 2010 жылдан бастап өңірлерде кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі бірыңғай бюджеттік бағдарламаны енгізуді қамтамасыз етуді тапсырамын. Оны «Бизнестің жол картасы-2020» деп атауды ұсынамын. Бұл бағдарламаның мақсаты өңірлерде кәсіпкерліктің жаңа қабатын, ең алдымен, шағын және орта бизнесті дамыту есебінен тұрақты жұмыс орындарын құру болып табылады.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Президентінің Ұлт көшбасшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Стратегиялық жолдауында «Қазақстан-2050» бір елдің барлық инновациялық өндірістік циклін жаңғыртуға тырысу дөңгелекті қалпына келтіру болып табылады. Бұл өте қымбат және үнемі тиімді, өнімді жұмыс. Мақсат - жаһандық технологиялық революцияның бір бөлігі болу. Ол үшін не қажет:

-Ғылым мен бизнестің толыққанды ынтымақтастығы үшін шаралар қабылдау, технологиялар трансферті мүмкін болатын салааралық секторларды анықтау және ірі жер қойнауын пайдаланушылар мен ұлттық компаниялардың сұранысын қалыптастыру.

- Болашағы бар ұлттық кластерлерді қалыптастыру үшін нақты жол карталарын әзірлеу маңызды.

-Мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің құқықтық базасын анықтауды жеделдету қажет. Бүгінгі күні мұндай серіктестіктердің ең озық құралдары мен механизмдерін енгізу міндет.

- Авторлық құқық пен патенттік құқықты тексеру. Үкімет бұрын берілген барлық патенттерді және олардың ықтимал коммерцияландыру үшін тіркелген авторлық құқықтарын талдауға тиіс.

Сондықтан қазіргі уақытта қазақстандық кәсіпкерліктің қайта жандануы туралы көп айтылуда. Алайда, егер дәл болса, бүгінгі күні Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық өмірінде не болып жатыр, ол кәсіпкерлікті қайта жаңғырту әрекеті болып табылады. 1992 жылдан бастап кәсіпкерлікті дамыту мен қолдаудың мемлекеттік бағдарламаларын іске асыру барысында кәсіпкерлікті қалыптастыру мен дамытудың негіздері қаланды. Бүгінде

Қазақстандағы кәсіпкерлік белсенділік оның өсуін мемлекеттік қолдауға негізделген көтерілу үстінде болады.

ҚЫРҒЫЗСТАН

Біз білеміз, қырғыз ғылымы ел тәуелсіздігі жарияланғаннан кейін 28 жыл ішінде стагнация мен құлдырау кезеңін бастан кешірді. Тек 2015 жылы ғана реформаларға елеулі қадамдар мен адымдар басталды. Бұл инновациялық технологиялар тұрғысынан ғылым мен кәсіпкерліктің терең байланысының негізі.

Инновацияны қоса алғанда, ғылыми-техникалық сектор реформасының тоқталуынан кейін өзекті және уақтылы болып табылады. Осы жылдар ішінде көптеген құжаттар мен стратегиялар әзірленді және стратегияны әзірлеуден оны іске асыруға көшу өте маңызды. Енгізудің алғашқы нәтижелері жарқын болып табылады (мысалы, Ұлттық ғылыми қор құру) және үміт артады. Стратегияны іске асыру барлық мүдделі тараптардың қатысуын және тиісті мониторингті, бағалауды және көрсеткіштерді талап етеді осы контексте прогресті өлшеу үшін зерттеулер мен әзірлемелер статистикасын жақсарту және толықтыру қажет (мысалы, бизнес зерттеулер, әзірлемелер және инновациялар бойынша). Ғылым мен кәсіпкерлікті одан әрі табысты дамыту үшін осы қол мәнмәтінде да бар шектеулі ресурстарды Қырғызстанның өзекті мәселелеріне және инновациялар үшін перспективалы ғылыми секторларға шоғырландыру үшін басымдықтарды жүйелі түрде орналастыру талап етіледі. Сараптау топтарын, сауалнамалар мен басқа да әдістерді қоса алғанда, болжау әдістері маңызды рөл атқарады. Бұл барлық тиісті мүдделі тараптардың, саясаткерлерді, зерттеушілерді, бизнес-қауымдастықтарды және қоғамдық ұйымдарды қоса алғанда, осы үдеріске қатысуын талап етеді. Бұдан басқа, озық тәжірибенің қалған тауашаларын, мысалы, шеткі шетелдік сарапшылардың көмегімен зерттеу институттары мен зерттеу топтарын бағалау жолымен жүйелі түрде анықтаған жөн.

Сондай-ақ ғылыми зерттеулер мен инновацияларды күшті орындаушыларды ынталандыру және дамыту қажет (халықаралық гранттарды алу, халықаралық журналдарда жариялау, жас зерттеушілерді даярлау, бизнеспен ынтымақтастық және т. б. сияқты көрсеткіштерді бағалау негізінде) және табысты топтарға қажетті қаражат бөлу қажет. Халықаралық гранттарды табысты жеңетін ғалымдар үшін мемлекеттік қаржыландыруды қысқартпау ұсынылады.

Ғылым мен кәсіпкерлік арасындағы байланыстарды нығайту үшін жоғары оқу орындарының жұмысын ұтымды ету және сапасын жақсарту қажет. Негізгі мемлекеттік жоғары оқу орындарының әрқайсысында кеңес

құру пайдалы болады, ол мекеменің стратегиясы, мекемелерде ғылыми зерттеулерді нығайту, мекеме қызметін қоғам қажеттіліктерімен және экономикамен байланыстыру, сондай-ақ стандарттарды жақсарту бойынша бақылау мен консультацияларды қамтамасыз ететін болады. Кеңес құрамына басқа елдерден және ғылыми диаспорадан сарапшылар кіруі тиіс. Ресурстарды жақсы жұмыс істейтін университеттерге және экономикаға қатысты, мысалы, политехникалық, аграрлық және медициналық университеттерге бағыттау қажет. Мекеменің сапасын арттыру үшін оның зерттеулердегі тиімділігін жақсарту қажет. Олар зерттеу институттарымен, мысалы, бірлескен бағдарламалар, университеттердің ынтымақтастығы үшін гранттар және қоғамдық зерттеу ұйымдары, инфрақұрылымды бірлесіп пайдалану арқылы жақсы байланыстар орнату қажет.

Инновациялық қызмет, сондай-ақ елдің экономикалық болашағы тұрғысынан ғылыми зерттеулер мен инновациялардың тиімділігін арттыру үшін ғылыми зерттеулер мен эксперименттік жобаларды әзірлеуге арналған жалпы ішкі шығындарды ұлғайту өте маңызды. Қаржыландыруды ұлғайту ғылыми зерттеулерді бәсекелестік бөлу және инновацияларды қаржыландыру сияқты жоспарланған реформалармен байланысты болуы тиіс. Қаржыландыруды ұлғайту реформаның табысқа жетуіне ықпал ететін болады. Сонымен қатар, зерттеудің барлық шығындарын жабу керек. Тек жалақы мен әлеуметтік сақтандыру жабылған кезде зерттеулер жүргізу мүмкін емес: жалақыны арттыру, инфрақұрылым мен жабдықтарға инвестициялар талап етіледі. Барлық әкімшілік және үстеме шығындарды мұқият тексеріп, зерттеулер жүргізу үшін тікелей ресурстарды барынша алуға тырысу қажет.

Қырғызстанда ғылым мен техника саласындағы саясат пен зерттеулер келесі құқықтық негізде негізделеді:

-»Ғылым және мемлекеттік ғылыми-техникалық саясаттың негіздері туралы» Қырғыз Республикасының 1994 жылғы 15 сәуірдегі Заңы;

- «Инновациялық қызмет туралы» Қырғыз Республикасының 1999 жылғы 25 қазандағы Заңы;

- «Қырғыз Республикасының Ұлттық ғылым академиясы туралы» Қырғыз Республикасының 2002 жылғы 28 маусымдағы Заңы;

- Қырғыз Республикасының «Білім туралы» Заңы (2003 ж.);

- «Қырғыз Республикасының ғылыми жүйесін ұйымдастыру реформасы туралы» Заң (2015 ж.).

Сонымен қатар, зерттеулер мен инновациялар үшін бірнеше стратегиялық құжаттар әзірленді. Зерттеулер мен әзірлемелердің басым бағыттарын білім және ғылым министрлігінің ғылым және техника жөніндегі Кеңесі 2013-2017 жылдарға арналған тұрақты дамудың Ұлттық стратегиясы, 2012-2020 жылдарға арналған білім беруді дамыту Стратегиясы, Қырғыз Республикасының 2018-2040 жылдарға арналған тұрақты даму Стратегиясы, «Қырк Кадам», «Таза Кум. Жаны Доор» және басқа да министрліктер мен ұйымдардың ұсыныстары.

2018-2040 жылдарға арналған Қырғыз Республикасының даму стратегиясында әділ белгіленген «Таза Кум. Жаны Доор»: «Ғылым және технологиялар-халықтың әл-ауқатын қамтамасыз ету мақсатында жаңа өнімдер, қызметтер, шешімдер, технологиялар өндірісінің алдындағы процесс. Сондықтан ғылымды ұйымдастыру мен басқару жүйесін жетілдіру, ғылымға инвестицияларды арттыру маңызды, бұл тек экономикалық дамуды ғана емес, сонымен қатар дүлей апаттардың алдын алуды, тау экожүйелеріндегі өзгерістерді зерделеуді, адамдардың тарихын, жаңа технологиялар мен т. б. жетілдіру мен енгізуді қамтамасыз етеді. Ұлттың ел дамуындағы ерекше маңыздылығын ескере отырып, құрылған тұжырымдамалық алғышарттар шеңберінде ғылым мен инновациялар жүйесін қалпына келтіру жоспарын әзірлеу маңызды болады. Ғылымды қаржыландыру үшін қолда бар бюджет қаражаты негізгі ұлттық және зерттеу жобалары мен ұлттық зертханаларды қолдау үшін маңызды».

Қырғызстандағы кәсіпкерлікке инновациялық технологиялар тұрғысынан келетін болсақ, ол адамдардың өз еркі бойынша (орталықтандырылған әзірленген жоспарға сәйкес емес) тауарлар өндіретін және қызмет көрсететін барлық жерде бар. ЕАЭО кіргеннен кейін Қырғызстан бизнесі айтарлықтай институционалдық өзгерістерге ұшырауда. Барлық қиындықтарға қарамастан, ол өз қызметінің аясын кеңейтуге қарай, біртіндеп жаңа жағдайларға бейімделіп, ынтымақтастық шекарасын кеңейтеді. Біз үшін ЕАЭО мүшелерімен қарым-қатынас сыртқы экономикалық саясатта басымдық болып табылады. Қырғызстан 2017 жылды бизнесті дамыту үшін жағдай жасауға арнауды ұсынды, өйткені экономикамен бизнес пен кәсіпкерлік бастырады. Бізге төрт қағидатты сақтау үшін бірге жұмыс істеу маңызды: тауарлардың еркін қозғалуы, қызметтердің еркін қозғалуы, қаржы еркіндігі және еңбек ресурстарының еркіндігі.

ЕАЭО жағдайында қырғыз кәсіпкерлігі жалпы мемлекеттік маңызы бар негізгі мәселелерді шешуге, халықтың өсіп келе жатқан материалдық және мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыруға қабілетті экономиканың серпінді, өзіндік дамитын ерекше секторына айналуы мүмкін. Бұл материалдық өндірістің тиімді дамуына ықпал етуі мүмкін; республиканың барлық өңірлері

экономикасының құрылымын халықтың әлеуметтік, ғылыми-техникалық, жобалық, ақпараттық, коммуналдық, тұрмыстық тауарлар мен қызмет көрсетулерге қажеттіліктеріне сәйкес келтіру; мемлекеттік және жергілікті бюджетті толықтыру; тұрақты экономикалық өсу үшін ресурстар жасау; кәсіпкерлік бастаманың, халықтың еңбек және шығармашылық белсенділігінің өсуін іске асыру; адамдардың жаппай жұмыспен қамтылуы үшін экономикалық әлеуетті пайдалану, сондай-ақ экономиканы дағдарыстан шығару.

Инновациялық технологиялар тұрғысынан кәсіпкерлікті дамыту-нарықтық экономикасы бар кез келген мемлекеттің негізгі мақсаты. Кәсіпкерлер елді қамтуда: салық төлейді, инфрақұрылым салып, халық үшін жұмыс орындарын қамтамасыз етеді. Сондықтан билік бизнесмендерге бюрократияны қысқартып, кейде белгілі бір салық түрлерін құрбан етуге тырысады.

ТҮРКИЯ

Түрік республикасы елдің технологиялық дамуын қолдау үшін инфрақұрылым құруға ерекше көңіл бөледі. Осы жоспарларды қолдау мақсатында Түркияның Ұлы ұлттық жиналысы 2001 жылғы 26 маусымда «Технологиялық даму аймақтары (ТДА) туралы» № 4691 Заңды қабылдады. Технологиялық даму аймақтары-бұл зерттеулерді қолдау және жоғары технологиялық салаларға инвестициялар тарту үшін арнайы құрылған аймақтар. Түркияда зерттеулер мен әзірлемелерді қолдау және жоғары технологиялық салаларға инвестициялар тарту үшін технопарктер құрылуда. Ерекше ЗТР (технопарк)-бұл ғылыми-зерттеу институттары, өнеркәсіптік объектілер, бизнес-орталықтар, көрме алаңдары, білім беру мекемелері, сондай-ақ қызмет көрсету объектілері кіретін мүліктік кешен: көлік құралдары, кірме жолдар, қауіпсіздік қызметтері. Қазіргі уақытта елде 53 технопарк (39 жұмыс істеп тұрғандар, 14 инвестициялық және құрылыс салу кезеңінде) және жоғары оқу орындары мен ірі өнеркәсіптік кәсіпорындар базасында әрекет етуші 142 ғылыми-зерттеу орталықтары бар. Алты осындай аймақ Анкарада, бесеуі Стамбулда, төртеуі Коджаэлиде және үшеуі Измирде орналасқан. Гебзеде келіссөздер алаңы бар, онда Түркия ғылыми-техникалық зерттеулер жөніндегі кеңесі (TÜBİTAK) және Түркияның басқа да мүдделі ведомстволары Түркия және Еуропа ғалымдарының қатысуымен ғылыми мәселелер бойынша конференциялар, семинарлар өткізеді.

Түркиядағы инновациялық даму бағдарламасы аясында наноэлектроника, нанофотоника, нанотекстиль, аса жылдам лазер және спектрографтар, нанометрлік шәкілі бар наноманитті тетіктер мен бақылау-өлшеу құралдар саласында зерттеулер жүргізілетін Ұлттық нанотехнологиялар ғылыми орталығы құрылды. Түркияда инновациялық даму саласындағы мемлекеттік-жекеменшік серіктестік кеңінен таралғанын атап өткен жөн. Түркияның ірі қаржы-өнеркәсіптік топтарының бірі «Sabancı Holding» Түркияның мемлекеттік жоспарлау ұйымымен бірлесіп, Сабанджи университетінің базасында нанотехнологиялар және енгізу орталығын құрды. Орталық биотехнология және биоинженерия, IT-технологиялар, электроникадағы инженерия, мехатроника және робототехника саласында зерттеулер жүргізеді. Жақын болашақта қатты және үйкеліске төзімді жабындар, нанобиотехнологиялар, наноөткізгіштер, кванттық өткізгіштік, нанокристалдар бойынша зерттеулер жүргізілуі жоспарлануда. Ең ірі инновациялық даму орталықтарының бірі болып Түркияның Энергетика институты, Генетика және биотехнология институты, Азық-түлік институты, Химия институты, Геология институты кіретін Ғылыми-техникалық зерттеулер бойынша Кеңесіне бағынатын «Мармара» ғылыми орталығы табылады. Мармарадағы ғылыми-зерттеу орталығының негізгі серіктестері болып Стамбул университеті және Стамбул техникалық университеті, сондай-ақ бірқатар еуропалық және американдық ғылыми-зерттеу институттары мен университеттері табылады.

Түркі республикалары арасындағы ғылыми-техникалық байланыстарды орнатуға және нығайтуға түрлі әрекет жасалды. Осы шеңберде ынтымақтастық туралы келесі құжаттарға аталған елдердегі ұқсас мекемелермен қол қойылды:

- Ғылыми-техникалық зерттеулер бойынша Түркия Кеңесі (TÜBİTAK) мен Әзірбайжан Ұлттық ғылым академиясы арасындағы ынтымақтастық туралы хаттама, 2013 жылғы 13 қараша.
- Түркияның ғылыми-техникалық зерттеулер Кеңесі (TÜBİTAK) мен Әзірбайжан Республикасының ғылымын дамыту Қоры арасындағы ынтымақтастық туралы келісім, 2015 жылғы 27 мамыр.
- Саласындағы ынтымақтастық туралы хаттама ғылым, технологиялар мен инновациялар арасындағы TÜBİTAK және Қазақстан Республикасының технологиялық дамыту жөніндегі Ұлттық агенттігімен, 2015 жылғы 16 сәуір.
- TÜBİTAK және Қырғызстан Ұлттық ғылым академиясы арасындағы ынтымақтастық туралы хаттама, 2014 жылғы 30 желтоқсан.

Бұл тұрғыда екі рет Әзірбайжан Ұлттық Ғылым академиясымен, бір рет Әзірбайжан Республикасының ғылымын дамыту Қорымен және бір рет Қырғызстанның Ұлттық ғылым академиясымен бірлескен жобаларға шақыру жарияланды. 2019 жылы Қазақстан мен Қырғызстаннан келген әріптестерімен жаңа жобалар туралы жариялау жоспарлануда.

Екіжақты қарым-қатынастардан басқа, түркі республикаларымен ынтымақтастықтың көпжақты тетігін құру пайдалы болады. Халықаралық түркі академиясы (сондай-ақ Түркі әлемінің ғылым және білім беру саласындағы ынтымақтастық ұйымы ретінде танымал-TWESCO) 2010 жылдың 25 мамырында Қазақстан астанасы, Астана қаласында құрылды. Қазақстан Республикасы білім және ғылым Министрлігі жанындағы өз қызметін жүзеге асыратын академия 2010 жылдан бастап 2014 жылдың 28 тамызында халықаралық ұйым мәртебесіне ие болды. Түркі академиясы жүргізген зерттеулер нәтижесінде 2015 жылы «Түркі әлемі Ұлттық ғылым академияларының одағы» (UNASTW) атты жаңа құрылым құрылды. Одақтың мақсаты түркі әлеміндегі ұлттық ғылым академиялары арасындағы қатынастарды дамыту болып табылады. Бұл тұрғыда Одақ түркі әлемі үшін түрлі халықаралық іс-шараларды ұйымдастырады. Аталған ұйымның мүшелері Қазақстан, Қырғызстан, Түркия (Түрік ғылым академиясы-TÜBA), Башқұртстан және Татарстан ғылым академиясы болып табылады.

Бұл тұрғыда түркі әлемі үшін көпжақты зерттеулерді, әзірлемелерді және инновациялық жобаларды қолдау үшін TWESCO немесе UNASTW шеңберінде қорлар жүйесін құруға болады. Алайда, аталған елдердің экономикалық шарттарын ескере отырып, бұл қор үшін икемді бюджет жүйесі құрылуы мүмкін деп есептеледі. Жүйені келесідей құруға болады:

1 кезең: Қатысушы елдер жобаны іске асыруға конкурс жарияланғанға дейін міндетті жарна сомасын есепке алмай, әрбір конкурс үшін бере алатын қолдау сомасын өзіне алуы тиіс.

2 кезең: Конкурс шеңберінде ұсынылған ұсыныстарды тәуелсіз судьялар бағалайды және оларға рейтинг беріледі.

3 кезең: Әрбір мемлекет конкурс нәтижесінде қолдау көрсету туралы шешім қабылданған жобаларда өз әріптесінің елдегі шығындарын жабуға міндетті. Осы тұрғыда қолдау көрсетілетін жобада өз елінде мекемелері жоқ мемлекеттер жоба бюджетіне қаражат енгізуге міндетті емес. Сондықтан мүдделі мемлекеттер өздерінің шектеулі ресурстарының өздері қатыспайтын жобаға жұмсалуды туралы алаңдамайтын болады. Басқа жағынан, әрбір

мемлекет жалпы жарияланған бюджеттен қаржыландыру алатын бірқатар жобаларға тартылуы мүмкін.

Аталған қолдау жүйесін енгізу ТҮРКПА қатысушы елдер арасындағы ғылыми-техникалық байланыстарды дамытуға ықпал етеді деп күтілуде.

III. ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, ТҮРКПА қатысушы елдерде жалпы технологияларды дамытуда біз ғылым мен кәсіпкерліктің тығыз байланысын қамтамасыз етеміз, бұл біздің ғылыми зерттеулерді жетілдіруге бағытталған бірінші кезектегі міндетіміз болып табылады. Біздің елдеріміз ғылым мен кәсіпкерлік саласындағы ақпаратты талдап, біздің үкіметтерімізге озық практикалық әдістерді ықпалдастыру бойынша міндеттерді ұсынуы тиіс. Заңнамалық қолдауды қамтамасыз ету мәселелері біздің парламентшілеріміздің күн тәртібінде болуға тиіс.

Отырыс барысында талқыланатын мақсатты шараларға қол жеткізу жөніндегі міндеттер, яғни осы саладағы нормативтік-құқықтық базаны айтарлықтай ырықтандыру, қаржы нарығы сегментінде инфрақұрылымдар мен инвестициялық қызметтерді форматтау, күнделікті өмірде институционалдық инвесторлардың қалауын айқындау бұрынғысынша өзекті.

Ғылыми-техникалық және инновациялық қызмет жүйесі, инновацияларды ынталандыру біздің мемлекетіміздің экономикасы саласындағы проблемаларды шешуге ықпал ететін болады: инновацияларды жалпы пайдалануды жандандырады, бәсекеге қабілетті болуға қабілетті ұлттық экономикалардың, мысалы, тамақ өнімдері, тоқыма және қайта өңдеу өнеркәсібі секторларының өзгеруі мен өсуін қамтамасыз етеді.

Нәтижесінде, егер біз ТҮРКПА қатысушы елдерде ортақ технологияларды әзірлеуде ғылым мен бизнес арасында қарым-қатынас орнататын болсақ, елдер жаңа экономикаға ие болады, ал дамуға жәрдемдесетін институттар жаңғыртылатын болады. Қосымша жұмыс орындары құрылатын болады; адами әлеует ашылатын болады. Ішкі нарық жақсарады; сапалы өнім экспорты артады.